

R 29479.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,
DE
DIFFERENTIIS FEBRIUM
TYPHODEARUM,

EXCELLENTISSIMO PRÆNOBILIS
QUAM,
ANNUENTE AMPLISSIMO MEDICORUM
ORDINE IN UNIVERSITATE CAESAREA
LITERARUM DORPATENSI,

UT GRADUM DOCTORIS IN UTRAQUE MEDICINA
RITE ADSEQUATUR, EXHIBUIT

AUTOR,
OTTO GUILIELMUS PANCK,
C U R O N U S.

HANC DISSERTATIONEM INAUGURALEM

PLAC AC GRATISSIMAE MENTIS TESSERAM

ACCEPIT

ILLUSTRI

ACADEMIA

DORPATI

DORPATI,

LITERIS MICHAELIS GERHARDI GRENZII,

TYPOGRAPHI ACADEMICI.

MDCCCIII.

EXCELLENTISSIMO AC PRAENOBILIS.
SIMO DOMINO

DOMINO DE FIRCKS,

A CONSILIIIS STATUS ET PROVINCIAE,
ORDINIS ST. ANNAE IMAE CLASSIS EQUITI, TERRARUM
WALDEGAHLEN MULTARUMQUE ALIARUM DOMINO
HAEREDITARIO,

FAUTORI SUO BENEVOLO, OPTI-
MO, AD CINERES USQUE
COLENDO,

HANC DISSERTATIONEM INAUGURALEM

PIAE AC GRATISSIMAE MENTIS TESSERAM

SACRAM ESSE VOLUIT

BIBLIOTH.
ACADEM:
DORPAT.

AUTOR

OTTO GUILIELMUS PANCK.

Proemium.

Hodierni genio saeculi visum est, medicorum
artem, quam *longam* esse Hippocrates suo jam
tempore docuit, quaeque inter nostrates limi-
tes amplissimas sibi posuit, ea ratione eruditu
faciliorem posse reddi, si numerosas tot mor-
borum species in genera, classes atque ordi-
nes compesceret. Neque plures fore credo,
quin cognoscerent, quod ad exercitium artis
rationale multum faciat, si morbos natura sibi
non absimiles in familias nosologicas colliga-
mus, quippe quibus una eademque generalis

medendi methodus non inepte opponitur. Cohortem febrium cheu! numerosam, qua veterum scripta abundant, cum quemlibet gradum, modificationem, complicationem earum morbum esse singularem atque diversum aestimarent, a recentioribus, inter quos potissimum Cl. S. G. Vogel (1), Selle (2), Culleñ (3), Stoll (4), Borsieri (5) referre licebit, ad pauca modo genera redactam vidimus; et nuperrime Cl. Elsner (6), Reil (7), Arnemann

1) Handb. der pract. Arzneywissenschaft. Stendal 1785.

2) Rudiment. pyretholog. methodic. Berol. 1773.

3) Anfangsgründ. d. pract. Arzneywifs. Leipz. 1778.

4) Aphorism. üb. d. Erkenntn. u. Behandl. d. Fieb. Wien 1787.

5) Institut. medicin. practic. Mediolan. 1781.

6) Beyträg. z. Fieberlehr. Königsb. 1794.

7) Ueb. Erkenntn. u. Kur. d. Fieb. Hall. 1799.

(8), *Hufeland* (9) et *Horn* (10) modicum hunc numerum iterum resecare non absque argumentis gravioribus placuit.

Nullum profecto febrium genus tempore crebrius occurrit nostro, quam illud, cujus species *typhi* nomine complecti mos jubet. An tempestatis et atmosphaerae mutata omnino conditio, an educatio hodierna physico-psychica cum vitae genere, pernicioso huic morbo imperium vindicaverit? an unita amborum vis per se, aut potentiis nupta nocivis aliis, characterem istum febris stationariae induerint? hoc penitus eruere, tantasque componere lites nostri non esse libenter arbitrati sumus. Cum

8) Handb. d. pract. Mediz. Götting. 1800.

9) System. d. pract. Heilkund. II. Bd. Jen. u. Leipz. 1802.

10) Versuch. ein. pract. Nosolog. d. Fieb. Braunschw. 1800.

veromultifariae febrium species atque modificationes typhi sub nomine generico colliguntur; qua ratione inter se differunt, qua conveniunt, paulo accuratius investigare, et, quatenus inquisitio haec ad medendi rationem faciat, perpendere, dignum dissertationis inauguralis conscribendae objectum censuimus, cuius expositionem pro virium tenuitate nostrarum nunc adgredimur.

§. I.

Typhodeae febris definitio et species.

Febres, quarum character dynamicus in eo versatur, ut fibrarum solidarum in corpore vivo animali incitabilitas praeter normam aucta mox, mox torpida appareat, cum earum reactio, quoad intensitatem, renisum salutarem atque profligationem incitamenti morborum, semper justo sit imminuta nullaue relatio inter gradum incitamenti hujus et morbi symptomata, uti inter ipsa functionum laesarum phaenomena intercedat — hujusmodi febres jure sub *typhodearum* nomine colectivo complectimur. Quarum familiam febris pituitosa cum consimili nervosa lenta *Huxhami*, nervosa acuta et sic dicta maligna (1), continens putrida cum

1) *Selle* Neue Beyträge. zur Natur- und Arzneywiss.
Berlin 1782.

speciebus suis et complicationibus, verminosa, hydrocephalica, gastricae omnes, excepto causo, hydrophobicaque denique constituunt. Scimus vero, quod non semper febres hae allatae caractere typhodeo per totum decursum suum notentur; cum nonnullae in initio synochae genium sat manifestant et in stadio modo proveciori typhi formam induunt. Omnibus hisce speciebus natura eadem inest pathologica, quae modo centenis sub formis variata in lectis aegrotantium apparet. Variantis hujus formae causas paulo accuratius investigare dissertationis nostrae scopus erit.

§. 2.

Momenta quaedam differentiae Februm typho- dearum.

Octo, ni fallimus, dantur fontes, e quibus typhi formae variae promanant atque negotio non difficili explicantur: nimirum *sedes incitationis febrilis; gradus; stadium; complicatio; genius febris stationariae, epidemicae, endemicae et annuae; aegrotantium aetas; sexus; conditio denique corporis individualis.* Singulas hoc loco fusius exponere liceat, quippe quod ad rem nostram facere nobis videtur.

§. 3.

SEDES febris typhodeae, uti causa differentiae.

Organo cuivis corporis animalis vividi, aut organorum systemati singulari, propria sua est mixtio, structura, cohaesionis gradus, functio, e quibus potissimum forma et modus perceptionis, reactionis vero pariter ratio cum robore dependent. Pro varia organi affecti structura et functione febrem unam eandemque phaenomena toto coelo diversa movere cognovimus. Etenim si, v. c., regnante febre asthenica, incitamentum morbi pulmones praesertim adgreditur, pneumoniae typhodeae formam morbus induit et sputis soluitur; si vero in hepar stimulus idem convertitur, febrem bilioso-nervosam incendi observamus; si ad vesicam urinariam, diabetes febrilis aut spastica lotii retentio oritur et critica diuresi morbus finitur; si ad tractum denique potissimum intestinorum descendit, diarrhaea dysenteriaeve nervosa aegrotus consumitur. Criseos igitur expectandae natura, aut omnino deficientis ratio, non minus e sede proficiscitur, quem morbi incitamentum sibi fixit. Neque minus metaptosis febrium, sive formae mutatio immutata morbi natura, sic et metastases tunc modo optime intelliguntur, cum memores simus, quanti pon-

deris sit respectus ad sedem incitationis morbosae in phaenomeno quolibet pathologico rite explicando. Medicus, qui ad rem istam, magni me hercule ponderis in exercitio artis, mentem non dirigit, mutata mali forma mutatam simul naturam ejus credit et de nova mendendi methodo nunc cogitat, quae morbo non respondet, cum modo opus erat, auxiliis antea admotis aliquid addere, quod vim eorum in novam morbi sedem topice apteque dirigere valeat. Monendum esse hoc loco pariter censuimus, ut febris vix non semper in istud potissimum organon impetum suum moliatur, quod prae ceteris imminuto reactionis validae gradu maculetur. Lubenter insuper concedimus, directionem impetus febrilis ad locum quemdam eo etiam posse moveri, ut organon quaecunque majori ex omnibus incitabilitate gaudeat, cujus causa tum in aetatis periodo, tum in sexu, vitae genere, morbis recenter perpassis, caractere denique peculiari epidemico fuerit quaerenda.

Sedes causae febrilis proximae ulla absque dubitatione in organo febricitanti quaerenda est; quod vero de causis sic dictis remotis nulla ratione valet. Si causarum remotarum maxime efficacior, quae causae occasionalis perdurantis quasi munere fungitur, alio

organo insidet. quam eo, quod febris phaenomena edit, tunc morbi febrilis *sympathici* ideam sancimus et artis auxilium topicum in organon dirigimus, quo causae sedes continetur. Cum e contrario si incitatio morbosa parte evidenter febriculosa immediate complectitur, febrem *idiopathicam* vocare mos jubet.

§. 4.

GRADUS febris, uti momentum differentiae.

Negare quidem non cupimus, a levissima febricula asthenica ad eam usque, quae paucis saepe jam horis victimam suam jugulat, permultos posse gradus observari, quorum tamen plurimi aegre ita distinguuntur, ut fines cujuslibet eorum semper essent accurate designandi. Tres igitur modo gradus definire nobis non displicuit, qui evidenter a se differunt atque tum in diagnosi atque prognosi, tum in technico praecipue artis exercitio magni ponderis jure habentur.

A. *Typhus simplex, levissimus.* Interdum sensus pandiculationis cum horripilatione repetita quidem, vix tamen valde notabili, hilaritatis parva deminutio, mentis segnities, appetitus deficiens, excretionum torpor, febrem in-

dicant, quae tamen non raro prodromis omnibus caret. Perceptibilitas fibrarum quidem ultra normam ut plurimum aucta, reactio vero non valde citra illam debilitata reperitur. Functiones organorum laesorum non insigniter sunt vitatae; facultates mentis nulla ratione aberrant; superficies et glandulae secernentes humores paulo crassiores, in mixtione sua parumper modo mutatos foenerant. Remissionis stadium evidenter patet; durante eo aeger interdum ambulat, aut corpore saltem erecto in lectulo sedet, quo vires vitae parum modo fractas esse demonstret. Spatium decursus morbi septimanam raro superat, quid? quod saepius citra eam terminatur. Arte vix opus erit, cum sola natura medelae morbi quam plurimum par est. Omne forsitan, quod exigit, medici auxilium rationale in eo positum erit, ut modica aëris temperie et siccitate, cibo leviori digestibili, potu calido leniter aromatico, quiete aut motu corporis convenienti, elatione animi, remotione et sublevatione denique stimulorum morbosorum tum jamjam praesentium, tum accedentium, naturae conamina apte secundet. Administratio artis nimia, praesertim vero methodi incitantis (cui nostrates tam inepte et periculose favent) excessus, febrem certissime reddet pejorem, cum impetum hostilem in sy-

stema nervosum et arteriosum molitur, incitationem mirum in modum adauget, eamque augendo virium principium exhaurit. Hunc gradum *ephemeram typhodem* vocare lectoris forsitan non displicebit, cujus exempla febris catarrhalis leniter nervosa, febris urticata, febris catarrhalis biliosa, febris lactea, plures accessus febriles in aetate infantili obvenientes, aliaeque praebent.

B. Typhus gravior, s. stricte sic dictus. Reactio solidorum semper insigniter languet. Perceptibilitas fibrarum mox aucta adparet, qua typhus acutus (v. c. febris nervosa acuta, hydrophobica, hydrocephalica etc.) constituitur; aut torpida observatur, quae febrem pituitosam, phthysicam, in aliquo respectu nervosam lentam ab *Huxhamio* (2) sic dictam, aliasve parit. Statim ab initio febris magna cum vehementia incedit; vires mox mire prostratae, functionum praecipuarum laesio insignis, mixtio materiae organicae valde corrupta; typus morbi magis continens, symptomatum disharmonia, encephalum hac illave ratione affectum et turbatum magna corporis imbecillitas periculum evidenter manifestantur. Naturae vires parvi modo

2) Opera physica, medica, cur. *Reichel*. 1764. Tom. II. Cap. VII.

plerique ponderis sunt in tanta lite componenda; ars ut sagaciter succedat, quam maxime opus est, quae methodo sedativa, revellente, derivante, excitante, restaurante, tonica denique eget, pro varia febris conditione, stadio, complicatione. Decursus morbi semper protractus; solutio tarda, multiformis, repetita, exitus ambiguus, stadium debilitatis extensum, morbi secundarii frequentes.

C. *Typhus paralyticus.* Deminutio maxima, aut extinctio fere perfecta perceptibilitatis, reactionis partium et vis vegetativae characterem gradus hujus denotant. Exstinctio incitabilitatis perfecta non nisi in singulis partibus cogitari potest, cum, si in organis accideret omnibus, mors vera adesset. Mox perceptibilitas, mox reactio majori in gradu paralytica adparet; prior posteriori saepius. Quodsi denique vis vegetativa simul plane, aut insigni in gradu topice exstinguitur, tunc partem istam chemiae anorgicae legibus subditam observamus, quippe quae statim in gangraenam abit. Phaenomenon hoc in febribus typhodeis gravioribus non admodum raro obveniens, hac solum e theoria perspicue explicatur, et tertio gradui nostro locum vindicat. Lecturos fugere non dubito, Cl. *Reil* primum fuisse, qui hanc nobiscum ideam communicavit. Idem simul

argumenta, quae huic opinioni forsitan opponi possent, optime, ni fallimur, refutavit (13). Mors, febres typhodeas vix incensas repentine jam finiens, hoc fere semper e fonte proficiscitur. Febris apoplectica, catarrhus suffocativus, variolae gangraenosae, angina gangraenosa, febris soporosa, ultimum stadium febris hydrocephalicae, typhi carcerarii species quaedam, pneumonia typhodes, aliaeve existentiam gradus tertii sat probant. Methodo excitante cum restaurante nupta ad aegri salutem utimur; sed denuo hoc loco admonitionis jam allatae recordari oportet, quod methodi excitantis excessus saepius hunc gradum adducat, quem ea debellare periclitemur.

De gradu febrium typhodearum verba facientibus nobis animadversio non quaesita occurrit, ut gradus quilibet non semper e stadio morbi dependeat, ita ut levissimus initium febris, maximus ulteriorem morbi periodum modo comitetur; cum e contrario experientia docente scimus, quod interdum febris typhodea jam primis post ortum horis paralyseos characterem induat, et hemerodromi instar mortis periculum adducat. Sequentia potius momenta

causas foenerant, e quibus febris typhodeae gradus constituuntur.

a. *Constitutio corporis individualis.* Reactionem fibrarum affectarum, respectu modi et naturae stimulo morbosio parem, cognovimus conditionem necessariam, qua sine causae morbigenae impetus cogi atque moderari nescit. Talis autem reactio iterum duabus nititur conditionibus: nempe *cohaesione particularum, quae fibram constituunt, convenienter valida; nec non sufficienti vigore vis vegetativae, quippe quae mixtionem materiei organicae* (in cujus alteratione, uti nobis videtur, causa principalis et primaria morbi cujuslibet posita est) *corruptam in normalem reducere indefesse laborat.* Priorem harum conditionum *materialem*, posteriorem *dynamicam* salutare licebit (4). Auxiliis hisce medentis naturae plus minusve fractis pede celerimo morbus machinam destruens progreditur, et summum typhi gradum statim adducit. Nil differt, connatus sit corpori status iste infirmita-

4) *Cl. Balk*, qui in conscribenda hac dissertatione mihi a consiliis fuit, cum e legibus academicis moderatoris munere fungebatur, ideam hanc aliis jam in scriptis uberrime exposuit. Conf. *Orlay* Diss. Doctrin. de virib. natur. medicatricib. &c. Dorpat. 1807. Pag. 32, 33, 43, 50 — 53, 81, 84. — *Smallaan*, Diss. de method. excitant. Dorpat 1806.

tis, aut, praegresso vitae genere, perpessivse antea morbis, acquisitus.

b. *Gradus perceptibilitatis.* Perceptibilitas nimia in febribus typhodeis fere semper reactionem imminutam habet comitem; cum tono normali fracto autem et vis vegetativa normalis sine exceptione vitiata adparet. Quo vehementior porro perceptio stimuli morborum movetur, quo vegetior haec operatur, eo citior et securior tanta principii virium vitalium exhaustio, quae gradum febrium typhodearum secundum et tertium adducit, perceptionem hanc rapidissime consumentem sequitur.

c. *Genius constitutionis epidemicae et endemicae.* Sexcentae observationes, quarum veritatem dubium premit nullum, rem manifestantur — epidemicas dari febres, non secus ac endemicas, quae paucarum jam horarum spatio omne virium vitae pabulum depascuntur. Exemplum epidemiarum habemus in sudore anglico, peste, aliisque; endemiarum febres regionum tropicarum variae, praesertim, quae morsu serpentum producuntur, offerunt. Haec febrium genera tanta potissimum vi perniciose videntur esse praedita, quae contagium subtilissimum causam suam agnoscunt. Omni certissime alia ratione phaenomenon istud

explicandum non erit, nisi decompositionem chemicam repentinam materiei organicae, cuius circa mixtionem et synthesisin normalem conditio vitae primaria versatur, in auxilium vocare placeret. Aequali videlicet ratione mors subitanea e fulmine verisimillime adducitur; nec absimili genera æris irrespirabilia jugulant.

Addendum denique putavimus, notationem gradus febrium typhodearum ad praxin multum facere, cum ea gradus efficaciae remediorum definiatur, quibus naturae erit succurrendum. Egregie hunc ad scopum Cl. *Balk* jam plurimis abhinc annis regulam generalem therapeuticam condidit, quam sequentibus verbis commendat:

„*Der Heroismus, der (durch die Krankheit) in Thätigkeit gesetzten (melius — „aufgereizten“)*
 „*Lebenskraft muß, durch alle Grade, mit der Anwendung heroischer Kunstmittel gerade im umgekehrten Verhältnisse stehen.*“

(5). Quo vegetior igitur phaenomenorum facies externa, eo mitioribus excitantibus, quin! imo modo sopientibus, utendum erit. Utinam ne medici hodierni auream hanc regulam in artis exercitio vili penderent!

5) Auszüg. aus d. Tagebuch. ein ausübend. Arzt. 2. Samml. Libau 1796. In praefatione.

§. 5.

STADIUM Febris, uti momentum differentiae.
Stadia sex dantur in febribus, quae respicere medici dexterrimi officium jubet.

A. *Stadium valetudinis adversae, s. prodromorum.* Quo magis furor morbi nunc primum incipientis in posterum in organismum saeviet, eo graviora et minaciora plerumque sunt phaenomena, quae illum hoc in stadio praesagiunt. Neque minus observator strenuus et diligens e sensationibus prodromis sedem non difficili negotio saepius divinare potest, quem morbus sibi eligere decrevit, cum functiones partis hujus in stadio prodromorum prae aliis affectae adparent. Quanti haec notitia vero faciat ad prophylaxin tempestivam, quantique ista prophylaxis ponderis sit in febribus typhodeis malignis, quae, simulac modo evolutae sint, medelam non raro omnem recusant, ampliori demonstratione non eget.

B. *Stadium morbi evoluti.* Quo gravior morbi stimulus in fibram incitabilem saevit, quo major adfuit organorum reactio et energia, eo citior et evidentior vera febris forma evolvitur. Si vero negotium istud protrahitur, si incensis jam motibus febrilibus facies externa febris, typus ejus et sedes semper adhuc perspicui ac definiri nequeunt, fractas esse naturae vires, aut

morbum valde complicatum jure opinamur. Tunc pede lento febris decurrit, languet reactio, deest denique typus regularis et morbus naturam ambiguam et anamalā induit, quae medelam reddit insecurem et ancipitem. Caveto, ne hisce in angustiis methodo medendi heroica, aut etiam modo definita, utaris. Haec incerta rerum ratio non in circumstantiis solum paulo antea adductis, sed sequentibus etiam sub conditionibus accidere solet: si cum cerebro mentis functiones affectae sunt et aeger sibi non conscius sensationes suas internas describere nequit; si infans adhuc tener, homo hebeti mentis acie praeditus (ein Blödsinniger), fatuus (ein Dummkopf), vesanus aut amens (ein chronisch Wahnsinniger, oder Wahnwizziger) morbo tenetur; si denique aeger, qualibet e ratione fiat, hoc illudve phaenomenon celat, aut sensum non praesentem simulat. Hocce stadio pro formandis indicationibus convenientibus, nec non methodo medendi generali apta eligenda, in diversis februm typhodearum speciebus eo diligentius erit utendum, quo saepius praeterlapso illo artem medelae negotio non amplius parem esse experti sumus. In hoc denique stadio differentia, quae inter febres intercedit typhodeas, plerumque evidentius patet, quam in aliis, in quibus nempe compositio, quin! imo complicatio

morbi hucusque simplicis diagnosin valde difficilem reddit. Plures hujus generis febres in stadio proVectiori in consimilem sibi invicem formam externam mutantur, eamve mentiuntur.

C. *Stadium incrementi.* Augetur morbi causa per stimulum morbosum ipsum, augentur pari passu cum illa symptomata ratione vehementiae. Ope vinculi, quod omnia corporis organa eorumque functiones connectit, partium affectarum quantitas hoc in stadio multiplicatur, quo fit, ut non minus phaenomenorum numerus accrescat. Qua in morbi periodo igitur differentia febrium typhodearum gravior ista constituitur — an febris characterem affectionis topicae strenue sibi servet, aut in universalem abeat passionem. Neque minus differentiae nunc patescunt: an decursum acutum, lentumve febris sibi vindicet; an typica maneat, aut in anomalam transeat; an denique cum aliis complicitur morbis, nec ne. Neminem fore dubitamus, quin, quantum haec momenta faciant in firmanda diagnosi, prognosi formanda, et eligenda medendi methodo, lubens concedere cuperet. Stadium hoc omni jure *stadium artis* erit vocandum. Lecturis forsitan non displicebit, si hoc loco praecepta quaedam therapeutica generalia iiscum communicemus, quorum ex usu praxis commodi aliquid capere possit.

1. *Si sensibilitatis enormis symptomata appareant, tunc ea methodi sopientis ope moderari fas erit.* Duplici hunc scopum ratione adsequi licebit: *primo*, cum avertendis incitamentis omnibus accessoriis studeamus; *dein*, cum organis omnibus, ope medicaminum sopientium revelentiumque topicorum, aequilibrium incitabilitatis restituere allaboremus.

Quibus officiis neglectis consumptio virium nimia in organis praecipue affectis et nata inde maxima illorum debilitas indirecta, quid? quod destructio organica, vitae exitum, aut chronicos saltem morbos secundarios, vix unquam omnino superandos, minatur.

2. *Si perceptionis reactionisve mirum in modum torpidae phaenomena se offerant, excitantibus opus erit.* Haec, pro circumstantiarum differentia, tum e catalogo universalium, tum topicorum e numero erunt eligenda. Ipsa vero haec regula curatori etiam expositione eget. Fere semper enim statim in initio adplicationis medicaminibus excitantibus jungenda sunt nutrimenta restaurantia, gradui digestionis superstiti paria, vires enim potissimum materie, quasi substrato, quam maxime egent. Medicus omnem a medicina volatili expectans salutem, illi non absimilis mihi videtur, qui equo fame et cursu exhausto, nunc lentissimo languenteque passu pro-

cedenti, calcaris stimulo novam virium copiam suppeditare laborat. Sufficiet interdum, restauratione sic dicta negativa rem absolvere, quiete nempe, remotione potentiarum absolute debilitantium etc. Aequè monendum esse censuimus, quod fere plurimi medici restaurationem psychicam negligant, quae maximi tamen ponderis habenda esset.

Praeterea iste landandus et nomine medici cauti ingeniosique dignus nobis videtur, qui, lenioribus excitantibus (sed plura ad puncta simul admotis) parcioribusque eorum dosibus incipiens, ad fortiora et largiori manu porrecta progreditur, cum iudicium hinc saepius admodum fallax sit, an debilitatem directam, indirectamve torpor iste causam agnoscat suam; quamvis nos non fugit, a principibus medicinae quibusdam legem esse stabilitam — ut a validissimis excitantibus hoc in casu ad moderatiora esset descendendum. Nosmet vero, in magistrorum verba non jurantes, semper praetulimus externe excitantia fortiora quidem adhibere, interne vero ea quae mediae efficacitatis notam ferunt, restaurantibus nubere, quam agendi rationem experientia nostra optime comprobavit.

3. *Si in stadio isto morbi furor ad organa singula et nobiliora et tenerioris potissimum structurae dirigitur, tunc medici erit, ut impetum tem-*

pestive ad loca alia alliciat. Quatenam ad organa morbum quolibet in casu direxisse juvabit, e doctrina de consensu et sympathia partium medico rationali sat patet.

4. *Si phaenomena morbi sibi invicem nulla ratione respondeant, in causas hujus contradictionis et anomaliae statim erit inquirendum.* Has vero tum in viribus naturae mirum in modum fractis, tum in morbo valde complicato plerumque positas esse, experientia docuit. Qua ratione causae priori occurendum sit, ex antedictis elucescet. Complicationes vero exigunt, ut in morbum simpliciorum commutentur. Quem scopum, ni fallimur, cauta remotione stimulorum accessoriorum, moderatione activitatis artificialis impetuosae, exspectatione sapienti, et viribus vitae diligenter parcendis optime adsequi possumus.

D. *Stadium morbi decrescentis.* Symptomatum quantitas cum vigore eorum decrescit; periodus remissionis protractior fit et mitior; sensus debilitatis augetur; plerumque non decrementum aequale omnibus in organis ac systematibus patescit, quorum nonnulla potius majori affectione prae ceteris corrumpi nunc videantur, quod morbo antea universali nunc topici faciem conciliat. Talis nimirum diversa organorum incitabilitas atque passio dissensum inter sympto-

mata producit et complicationes varias mentitur. Stadio huic regulae therapeuticae sequentes quadrant generales.

1. *Vires parcendae sunt ac gradu convenienti sustentandae.* Methodo excitante quidem protracta etiamnum opus erit, adjuncta roborante; sed excitantia modo mitiora sunt eligenda et parca porrigenda manu, cum e contrario roborantium dosis paulo largior propinari possit. Tamen et tonicorum abusus vitetur, consulimus, nec non iis prae aliis uti oportet, quae leni amaritiae praedita sunt et organorum digerentium facultate non superiora. Excitantia hoc tempore modo quasi condimenti munere fungantur, quo roborantium digestionem promovetur. Denique nunc methodi blande restaurantis connubium valde requiritur.

2. *Incitabilitas cum incitatione ipsa quantum fieri possit, partitione aequabili, distribuatur.* Qua ratione indicationi huic satisfacimus, ex antedictis jam constat.

3. *Accessus stimulorum novorum diligenter avertatur.* Horum enim ope restitutio aequilibrarii necessarii, restauratio ac sedatio motuum spasticorum impeditur, quae conditionum instar valent, sine quibus perfectam morbi crisis expectare nefas erit. Insuper accedente novo stimulo admodum facile morbus jam fere fractus

aut denuo incenditur et ad pristinam accrescit saevitiem, aut novam saltem formam sibi vindicat, quod Metaschematismi nomine complectimur. Quam in partem res autem vertatur, periculum inde semper surgit, cum vires priori morbo jam exhaustae alteri impetui vix amplius pares erunt habendae.

4. *Stadium criseos convenienter praeparandum est.* Spasmi sopiuntur, quod tribus praeceptis praegressis optime jam efficitur. Cutis perspiratio per quam febres typhodeae potissimum solvuntur, prae aliis erit respicienda cresium generibus. Cui scopo nimirum balnea tepida leniter aromatica, frictio, modica aëris temperies et siccitas, excretionum excedentium aliarum moderatio, regimen diapnoicum, amoena mentis excitatio, summa lintearum mundities et tegumenta corporis convenientia egregie respondent. Cum vero aliud cresium genus in singulis febrium typhodearum speciebus complicationibus et idiosyncrasiis natura diaphoresi aut omnino praeferre, aut saltem praemittere forsitan decrevisset, officium semper erit medici sanctissimum, naturae nuntia diligenter aucupari, nec non illam, quorsum passus dirigere cuperet, auxilio provido sequi.

E. *Stadium criseos, aut Metaschematismi.* Natura tota organica legem sibi stabilivit memo-

rabilem, ut omnia phaenomena sensibus apprehensibilia periodice decurrant. Lex haec regno vegetabili, aequae ac animali imperat. Periodos in vita sano ac aegrotante hominum observandas, diligenter et ingeniose expositas legimus in opere egregio, quod Cl. *Testa* nobiscum communicavit (6). In febribus ipsis typhodeis, nisi sint valde anomalae, typicum hunc decursum observare diligentis medici est et mentis acie praediti. Quin! imo recrudescencia febris, Metaschematismus et mors plerumque circa diem periodicum s. judicatorium accidunt. In febre e. g. nervosa acuta dies *septimus* et *nonus*; in lenta nervosa *septimus* aut *nonus*, *decimus septimus*, *vigesimus primus* et *vigesimus septimus* mutationem morbi notabilem saepius, quid? quod vix non semper, offerunt. Febris putrida diem *nonum*, *undecimum*, *decimum quartum* et *vigesimum* sibi vindicat. Febris verminosa inter *septem* dierum spatium repetitas mutationes patitur et lunae quasi sequitur typum. Febris rheumatico-nervosa per totum suum decursum *tertio quovis die vehementior* est et *nono* ut plurimum judicatur. Tamen negare non cu-

*) De vitalib. periodis aegrotant, et sanor. Lond. 1787.

pimus, genio epidemico ordinem hunc ratione posse multiplici turbari. *)

Sub nomine criseos nos quidem aequilibrarii, quod inter omnes functiones viresque organicas intercedere debet, quodque in morbis semper hac illave ratione et gradu vario turbatum est, restitutionem intelligimus. Non semper materia simul corrupta e corpore eliminatur; tamen hoc in sensu angustiori scriptores criseos vocabulo plerumque utuntur. Quodsi mos iste legis instar omnibus valeret, in febribus typhodeis rarissime modo crisin observare licebit, quippe quae saepius saepe omni absque evacuatione sensibili judicantur. Ejusmodi excretiones stadium criseos non comitantur, sed illud jam peractum esse potius testantur; valetudinis enim secundae sensus rediens *excretiones hasce plerumque antecedit*. Ut perfecta constans salutarisque crisis sit, modulum virium sufficientem adesse oportet; quem omnes medici uti conditionem necessariam agnoscunt. Harum videlicet ope actio naturae rite dirigitur; profligatur quodlibet impedimentum

*) Monendum esse vix puto, hoc loco de typico febrium quarundam typhodearum decursu allata mea non esse; cum a medico juniore, longaeva experientia non divite, haec nondum expectantur. Lubenter potius confiteor, ut Cl. Balh mecum experta communicaverit,

ex ipso morbi stimulo ortum, denique materia organica, durante stadio incrementis morbi corrupta, quantum fieri potest assimilatur, aut, quae correctionis plane expers est, eliminatur. Sic causa consilii patescit, quem in fine periodi dedimus, in qua de stadio incrementi februm typhodearum sermo fuit — ut vires vitae hoc in stadio diligenter sint parcendae. Cum vero februm harum natura jam in eo consistit, ut virium prostratio major minorve eas sequatur, nunc facile intelligimus, quam ob causam crisin turbulentam (quam perturbationem criticam vocare consuevimus) saepius observamus. Non ab-similem ob rationem crisi unica febris talis rarissime modo solvitur, quae potius repetitis sensim terminatur. Nervosa acuta et catarrhalis nervosa interdum exceptionis hac de regula instar inserviunt, quarum etiam stadium criseos breviori tempore decurrit; cum stadium istud in aliis typhodearum speciebus, quae non ad primum gradum (§. 4. A.) pertinent, protractum semper observatur.

Praecepta sequentia hoc in stadio respicere juvabit.

1. Vires parcendae, augendae, dirigendae sunt.
2. Spasmus quolibet in systemate balneis tepidis aromaticis, enematibus, epispasticis,

remediis internis convenientibus, per regime-
mine tepidiori, aliave ratione solvendus.

3. Excretiones omnes moderandae sunt, nec
ulla artis ope violenter ciendae.

4. Abstineat medicus religiose ab idea, cri-
sin quamlibet definitam vi movendi, quae
forsan theoriae singulari suae adrideat;
natura enim non impune cogitur.

5. Crisis nunquam acceleranda erit. Susten-
tationem virium modicam tantum officium
nostrum postulat.

6. Si vero, loco criseos, metastasis incede-
ret, quae ad organa nobiliora eaque tene-
ra tenderet, tunc medici erit, ut illam ad
loca ignobilia dirigat. Tamen et hoc in
casu omnem det operam, ut viribus vitae
parceat.

F. Stadium convalescentiae, s. debilitatis.

Initium stadii hujus ad istud temporis momen-
tum nobis referendum esse videtur, ex quo om-
nia febris symptomata sic dicta pathognomica
plane evanuerunt debilitatisque modo exiguae
mox, mox autem insignioris sensus remanet.
Nemo certe mirabitur, quod morbo plane victo
debilitatis nunc primum sensus appareat, cum
paulo ante crisin, febre adhuc durante, pulsus
fortior et frequentior, facies vividior atque ocu-
lorum splendor superstes, non ita exhaustum

virium modulum testarentur; si modo respicere velit, ut haec energiae simulatae symptomata stimulo febris ipsius mota sint, quo deleta omnis fallacia quoque perit et corporis status, qualis re vera sit, manifestetur. Dantur casus alii, in quibus, etsi crisi jam peracta, nonnulla tamen morbi phaenomena remanent, quae crisin imperfectam indicant. Morbus characterem nunc mutat plerique suum et pro varia hujus mutationis indole variam etiam medendi methodum poscit. Fieri denique solet interdum, quod per crisin omnibus ab numeris perfectam vires eum in modum exhauriantur, qui, necessariis vitae stimulis amplius percipiendis omnino expers, processum vitae mirifice languentem reddit. Tunc aeger non e morbo moritur, sed e torpore incitabilitatis nimio, stimulos vitam necessarie moventes prorsus respuente; infantis instar immaturi.

Felicissimam quoque post crisin facultas reagendi debilitata, percipiendi vero aucta semper apparet, qualem statum debilitatis irritabilis vocabulo designamus. Talis corporis conditio morborum reditui quam maxime favet, qui morbus secundarius, ob ipsum reactionis validae defectum, primario certissime pejor incedit et periculosior. Stadium convalescentiae binas igitur complectitur periodos: stadium vi-

delicet *metuendi recursus*, quod dierum septem ad quatuordecim usque spatium non excurrit, et *stadium convalescentiae proprie sic dictum*.

Febres typhodeae et hoc nimirum respectu evidenter inter se differunt, cujus rei fusiorem adtulisse expositionem non poenitebit. Experientia duce differentias sequentes collegimus.

1. Stadium criseos debilitas periculosa sequitur, ob consumptionem nimiam principii incitabilitatis, e negotio criseos ipso ortam. Phaenomenon hocce in febribus nervosis sic dictis malignis interdum occurrere solet et methodum excitantem, potissimum vini generosi potum, exposcit.

2. Eundem debilitatis gradum ex inopia materiei organicae accidere experti sumus, quippe quae durante morbo excretionum abundantium ope et rapida febris vi consumpta est. Vitanda hoc erit in casu methodus excitans; praestat potius restaurans.

3. Nimia fibrarum laxitas causam debilitatis nimiae modo continet; cui methodus tunc tonica optime medetur.

4. Apparent in hoc stadio cachexiae variae. Quae, si methodo roborante vinci nequeunt, alterans priori jungenda et simul caute respiciendum erit; an una alterave excretio langueat, aut vitata sit, nec ne.

5. Affectiones interdum topicae remanent, quarum causa, nisi in morbi complicatione posita sit, debilitas harum partium topica semper est accusanda, quae methodo topica roborante, cum sapiente, aut excitante prudenter nupta, optime aufertur.

6. Quo serior crisis incipit, quo provecius aegrotantis senium, eo protractius etiam stadium debilitatis. Idem valet de febribus, quae in naturam sic dictam putridam et in lentae nervosae characterem vergunt. Denique monendum esse censuimus, ut aeger in stadio isto, quantum modo fieri potest, mox ad regimen et nutrimenta consueta caute redeat, ne debilitas directa indirectae jungatur.

§. 6.

COMPLICATIO febris, uti momentum differentiae. Dantur febres *simplices*, *compositae* dantur, denique *complicatae*. Qualis inter omnes intercedit differentia, sequentibus exponere licebit. Febrem simplicem adesse contendimus, si organon modo unicum e. g. pulmones, tubus intestinalis, cutis, ea afficitur. Compositam, si plura simul organa motibus febrilibus corripuntur, qui tamen ejusdem sunt naturae atque unam eandemque modo medendi methodum expos-

cunt; sic e. g. cum pulmonibus simul cerebrum et intestina afficiuntur. Complicatam denique hanc febrem vocare nobis non displicet, si plura organa variis vexantur motuum febrilium speciebus, quae natura inter discrepant et opposita saepius methodo egent; e. g. si ad pulmonum inflammationem dysenteria bilioso-putrida accedit.

Talis complicatio autem in morbi decursu, facie externa atque crisibus mutationes insignes machinatur, quae magni nimirum ponderis sunt in artis exercitio apte moderando. Caveto igitur, ne *simulatam* modo complicationem pro *vera* censeas, quippe quarum prior altera crebrior occurrit. Una etenim eademque causa, organa varia infestans, ob fabricae functionumque eorum varietatem phaenomena etiam variantia producit. Quin! imo rei non ita ignaro symptoma morbi, aut symptoma symptomatis, pro nova saepe valet aegritudine. Errorem hunc ea quidem ratione facile avertimus, cum modo quodvis phaenomenon ad causam suam reducamus atque eo nitamur, ut diagnosi nostra aequae ac medendi methodus characterem simplicitatis necessariae sibi vindicent. Quem ad scopum feliciter adsequendum ingenio nimirum et longa circumspectaque exercitatione opus erit. In complicatione tali modo simulata medela etiam

simplici oportet uti, ne jure arguamur, curam mere symptomaticum morbo opposuisse. Rariori tamen in casu, praesertim si dignitas aut teneritas organi laesi urgeret, ad singula ejusmodi symptomata omnino erit respiciendum.

Quodsi autem complicatio vera adesset, tunc omnis rei cardo, ni fallimur, circa eam differentiam versatur; an morbi combinati organismum uno eodemque tempore infestantes respectu causae et naturae absolute se invicem oppugnent, ita ut, quod altero medeatur, altero augmentum adferat; nec ne? Quorum conditionum cum prior adesset, praecepta generalia sequentia respexisse juvabit.

1. Organon dignissimum ac tenerrimum praecipuam curam jure sibi vindicat.
2. Indicatio vitalis causali est praefenda.
3. Medela morbi, qui methodum alteri adaptatam absolute respuit, ordinem majorem postulat.
4. Si morborum complicatorum unus proles esset alterius, ex omnibus iste cura priori quin! imo exclusiva dignus est censendus, qui hoc in ipso momento vitae potissimum periculum minatur. Attamen re ita se habente medicus ingenii acie sat praeditus etiam duplicem medendi methodum plerumque consociare poterit.

GENIUS FEBRIS STATIONARIAE, EPIDEMICAE, ENDEMICAЕ ET ANNUAE uti momentum differentiae. Constat inter omnes, Hippocratem, strenuum naturae observatorem, imperium, quod potentiae allatae in morborum genesin, characterem et formam exercent, optime jam perspexisse. Vestigia ejus non sine magno artis incremento novioribus nostris temporibus Sydenham et Stoll secuti sunt, quorum scripta ad faciendam medicinam insignis pretii merito habentur. Genius febris stationariae et annuae magis characterem morbi pathologico-therapeuticum condunt, ita ut iste nunc hypersthenicam, nunc asthenicam induat naturam. Nec minus ad mutationem decursus, genus crisis, metaschematismos et metastases multum faciunt. Quare jam in stadio valetudinis adversae, morbo nondum rite evoluto, conjecturam de vera ejus facie medico praebent, methodum medendi aptiorem cito indicant, durationem denique, exitum et morbos secundarios aut praesagiunt, aut divinationem rerum harum saltem optime suffulciunt. Praeterea gradus efficaciae remediorum eligendorum eorumque dosis in stadio morbi evoluti et increscentis ad tempora anni accommodari debent, cum vere et aestate incitabilitas

auctior mitiora medicamina, parciore manu porrecta, requirit. Morbi duratio et crisiū genus non minus e tempore anni pendent. *Genius febris epidemicae* magis ad *formam*, ad typum morbi et *organon*, in quod *impetus ejus potissimum saeviet*, contribuunt. Inde proficiscitur, ut febris epidemica quaevis singularibus fere semper symptomatibus prae aliis insigniter eniteat. Sic v. g. mox cutis potissimum infestatur cum systemate seroso et omnis morbo correptus erysipelatis, diarrhoeae, rheumatismi phaenomena offert; in alia epidemia membrana Schneideriana et pulmones vim causae morbigenae solum patiuntur, reliquis corporis partibus integritatem suam servantibus; sic porro in *Belgiae* provinciis febres typum intermittentem plerumque sibi vindicant; sic in regionibus tropicis organa bilem parantia furori febris typhodeae malignae sunt obnoxia. Haec vero momenta medendi methodum generalem, selectumque inprimis medicaminum specificorum topicorum convenientem, mirum in modum moderantur.

§. 8.

AETAS aegrotantium, uti momentum *differentiae*. Gradus et ratio incitabilitatis reactionisque illam sequentis in variis vitae periodis quam

maxime differt, ut neminem fugit, physiologiae notionibus rite imbutum. In aetate nimirum infantili sensorium perceptibilitate nimia stipatur, cum membranorum musculorumque tonus et abdominis e contrario functiones debilitate torpida veniunt accusandae. Hoc ex fonte aucta sensibilitas cum reactionis valore imminuto, propensio ad convulsiones, rapidior februm decursus, et anomalus earum typus proficiscuntur. In hac aetate quivis impetus febrilis characterem typhodeum induit. Aetas virilis robore justo nitida est. In omni nunc systemate relatio patet normalis inter gradum stimuli et reactionis; morbi typo regulari decurrunt, brevior illorum duratio, crises perfectiores, rariores complicationes observantur. Natura febris typhodeae, hanc vitae periodum turbanti, fere semper propriis viribus sat cito medetur et moderato solum artis eget auxilio. Provecior denique senectus debilitatis torpidae potissimum nota maculatur, quippe quae e fibrarum cohaesione nimia, quam rigiditatem vocant, redundat. Senex febre typhodea correptus dirissime ab illa vexatur: cum vasorum cutaneorum emphraxis aut thlipsis, etsi imperfecta, omnem cutis madorem, quo huiusmodi febres egregie judicantur, omnino denegat; nec organa missentia, quae nunc mire languent, abnormem

corporis mixtionem in normalem reducere valent; nec denique nutritio nervorum amplius rite procedit, in qua conditionem eventus fausti hisce in febribus principalem posuisse fas erit. Aetas infantilis igitur potissimum methodo revulsoria et derivatoria eget in febribus typhodeis. Sopiendus nimirum est sensorii cum nervorum erethismus; abdominis torpori leniter excitantibus topicis prudenter obviam ito, quae, quo mitiora, eo praestantiora sunt et quibus mox subtonica connubere consulimus, quorum inter numerum amara et quercus glandes notae clarioris habeantur; cutis potissimum in extremitatibus inferioribus, suaviter quidem, sed continue, fomentationibus aromaticis et epispasticis antagonisticè vellicetur; denique languoris in systemate glandularum et vasorum lymphaticorum respectum non negligas, caveto. Plerumque medici juniores ea morbis infantum ratione male consulunt, ut remediis nimie validis ac permultis utantur. Quo blandiora eliguntur, quo magis modo superficiem externam cutis, internamque canalis intestinorum tangunt, eo plus utilitatis aegrotulus certissime inde capict.

Aetas virilis, energia ut plurimum convenienti candida, in febribus ipsis typhodeis parum artis auxilio eget. Quare de eo nos con-

victos esse lubenter profiteamur, quod plures aegroti, ejusmodi febribus affecti, non solum morti essent erepti, sed citius etiam ad sanitatem rediissent pristinam, nisi eorum medicis placuisset, cum excitantibus fortioribus iisque cumulatis in vitam aequae ac in morbum impetus hostiles moliri. In initio sapientia, post haec excitantia moderata et potissimum topica, paulo post sapienter adjectis roborantibus, non nisi intervallis sat longis propinata, huic aetati optime respondent. Non minus senium, etsi excitantibus paulo fortioribus eget, tamen illa respuit, quae aut humores aqueos nimie educendo, aut stricturam fibrae fortiter agendo, clarescunt. Usus balneorum tepidorum in nullis febribus typhodeis ita praestat, quam quae senem infestant. Nutrimenta blanda tenuia, vinum generosum, regimen calidum, frictionem lenissimam saluberrima habeto medicamina, quibus utaris, neglecta jure majori parte pharmacorum stricte sic dictorum.

§. 9.

SEXUS, uti momentum *differetiae*. Corporis foeminini structura aequae ac oeconomia mirum in modum a virili differt. Hasce quidem differentias nonnullis jam abhinc annis Cl. *Balk*

in libellulo peculiari evidenter ac singulatim exposuit (7), quarum praecipuas hoc loco adtulisse ad rem nostram facere nobis videtur.

Per totum fere vitae suae ambitum foeminae naturam infantilem sibi servant, quae debilitate irritabili potissimum notatur. Vasa sanguifera ampliora, quantitate sanguinis majore abundantia, expansibilia; sanguis ipse consistentiae fluidioris. Tela cellulosa cum membranis omnibus ex ea contextis laxior, tamen contractilitate insigni nititur. Cutis mollior et valde perspirabilis. Amplior foeminarum thorax, si parviores respicis pulmones. Plexus nervorum, qui pelvim pervagantur, eundem plexum in masculis obvium crassitie longe vincit, cum caeteri e contrario nervi graciliores reperiuntur, ac in viris. Hac ex relatione intelligimus, quo fit, ut omnibus in foeminarum morbis uterus facile consensu aut sympathia afficiatur, quod morbi faciem externam valde mutat et complicatum saepissime mentitur. Peculiares sunt praeterea foeminis secretiones et excretiones, in febribus typhodeis tum facile,

7) Wie können Frauenzimmer gesunde und glückliche Gattinnen und Mütter werden? In Briefen medicinisch. u. populär-philosophisch. Inhalts. Libau 1796.

tum varia ratione turbatae, quae respectum sagacem semper postulant. Morbis nervosis, mucosis, haemorrhagiis valde obnoxium esse sexum sequiorem experientia sumus edocti, tamen ob naturam magis flexibilem (venia sit huic vocabulo) etiam atrociores aegritudines et periculosiores foeminarum perquam saepe felicissime decurrunt. Spasmi fere semper illarum morbis superveniunt, hosque turbant et anormales reddunt. Denique graviditas; periodus mensium prorumpentium aut desinentium; pathemata animi facile movenda; pudor nimius, qui hanc illamve causam morbigenam, unum phaenomenon et alterum, reticere jubet; cupidinum clandestinarum dira cohors, quae tyrannidem suam in foeminis exercet; imaginatio luxurians — haec omnia morbis hujus sexus formas externas prodigiosas, fallaces et enodatu difficiles induunt.

Ex antedictis praecepta sequentia generalia therapeutica elicere juvabit, quibus in morbis foeminarum praecipue typhodeis uti fas erit.

1. Excitantia fortiora, aut majori in dosi nunquam sunt propinanda.
2. Abdomen et plexus nervorum, qui pelvim percurrunt, diligenter respiciatur.
3. Neque minus respiciantur mammae, quibus sopientia, excitantia, derivantia etc. adplicasse, saepius optimum erit consilium;

cum mirum intersit inter illis et pelvim commercium, quae iterum nervorum ope cum reliquis machinae partibus arctissimo vinculo connectitur.

4. Cutis spasmi potissimum sunt sopiendi, ne perspirationis negotium, quod in foeminis perquam facile laeditur, nimis turbetur. Balnea tepida aliis remediis praestantissima habeto.

5. Removeantur omnes stimuli, qui pathemata excitant; potissimum vero imaginationis moderamen medico incumbit.

6. Medicamina saepius sunt aptis aliis commutanda, cum natura foeminae mox uno eodemque pharmaco consuescit. Si vero ejusdem virtutis remedia pauca modo, aut nulla alia exstarent, consilii tunc erit, ut usus formulae praescriptae per temporis aliquod spatium cesset et illo elapso repetatur.

7. Maximi sane est momenti, ut methodus medendi generalis conveniens mox cum tonica leuiori, posthaec gradatim aucta, jungatur.

8. Foeminis semper pharmaca dosi parca, sed parva post intervalla repetita, porrigere praestat.

§. 10.

Conditio corporis individualis, uti momentum differentiae. Ad praecipuas corporis conditiones, quas diligenter et religiose respicere medici officium exigit, sequentes jure referimus:

1. *Dispositionem haereditariam.* Ex ea potissimum pendet, quatenam organa aut systemata prae aliis afficiuntur, quo tempore, aut qua ratione; sic et ad complicationem, metastases et metaschematismos multum facit. Eam respiciens indicata modo rectissime eliguntur, quae huic individuo ex omnibus optime conveniunt; quin! imo methodi medendi generalis aptioris selectus illa definitur. In nullo certe stadio vim suam tantum in modum exercet, quam in stadio criseos. Crises enim mox turbat, mox retardat, et fere semper genus illarum moderatur. Neque minus in stadio convalescentiae magni ponderis est, quod protrahit, aliave ratione vexat. In prognosi formanda respectus ad hanc dispositionem nunquam est negligendus. Morbi etiam praegressi, e quibus seminium quoddam, aut propensio et debilitas topica remansit, eodem respectu egent.

2. *Temperamentum.* Sanguineum et cholericum in stadio morbi decrescentis debilitatem indirectam in gradu considerabili pariunt; in stadio incrementi autem furorem morbi augent, quare methodo potius sopienti, quam excitanti, et refractis excitantium mitiorum dosibus hoc in stadio opus est, si febris typhodeae in aegris huiusmodi temperamenti medemur. Nec non temperamentum cholericum stadium incrementi morborum protrahere consuevit, et crises tum turbulentas, tum excedentes molitur. Temperamentum phlegmaticum per totum fere morbi decursum debilitatis torpidae, aut directae, phaenomena edit; contradictiones varias in stadio incrementis morbi creat iisque diagnosin reddit

incertam, potissimum. quod ad gradum morbi attinet; decursum stadiorum omnium prorogat et febribus typhodeis nervosae lentae speciem induit, aut in morbos chronicos cachexiasque varias abire cogit; prae aliis methodo excitante eget, ea tamen providentia, ut a parva dosi incipientes ad largiorem adscendamus, ne ignis forsitan modo latens repentine in flammam destruentes prorumpat. Denique, ut uno verbo rem absolvam, naturae vis hic languet et morbus per totum suum ambitum, praesertim vero in stadio criseos, sagacius artis auxilium exigit. Temperamentum melancholicum ea ratione operatur, ut stadium incrementi protractum et magnis phaenomenis notatum incedat, quae vero potissimum introrsus diriguntur; natura in stadio criseos forte avia peraeagre modo ad motus normales et salutare artis ope reducit; remedia omnia fortiter operantur, non statim quidem, sed eo magis diutius; inde sequitur, ut mitiora modo eligenda eaque longa post intervalla caute propinanda sunt; praeterea in stadio adhuc convalescentiae, remota jam diu causa, morbi phaenomena supersunt nonnulla, quae serius modo plane evanescent.

3. *Consuetudo.* Quantum ejus sit imperium tum in diagnosi, tum in medela morborum omnium, igiturque etiam in febribus typhodeis, neminem certe fugit, qui in medicina facienda paululum modo versatus est. Potissimum vero respicienda est in stadio morbi decrescentis et in stadio criseos. Quod aegrotus semper consuevit, id illi hisce in stadiis plane non erit denegandum, praesertim cum mente

compos rem istam avide desideraret. Moderamen usus sapiens omne est, quod medico competit. Haec etiam de vitae genere monita habeto.

4. *Idiosyncrasia*. Medicus omnem operam navet, rogamus, ut illam rite dignoscat, qua sine in eruenda morbi causa et natura, aequae ac in prognosi et therapia, permultis obnoxius erit erroribus. Nonnulli e. g. Camphoram, alii liquorem anodinum cum naphthis, Corticem peruvianum alii, acida multi mineralia etc. tantum in gradum respuunt, ut, etsi sibi inscii, pharmaca talia ingerentes, aut clysmatis sub forma recipientes, illico spasms universalibus, lipothymia cum sudore frigido et anxietatibus, aliisve diris corripiantur symptomatibus. Cl. *Balk* foeminam novit, quae, pauxillo modo opii dato, semper hyperemesi et diarrhoea vix sopienda fuit adgressa. A remediis ejusmodi individuo omnino adversis, etsi morbo praesenti medendo aptissimis, religiose erit abstinendum. In ipsum morbi decursum, uti et in crises singulares, tyrannidem aequalem idiosyncrasia excercet.